

نقش والدین در تامین سلامت فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان

مطالعه کشورهای اروپایی

الهه همایون والا^۱ مهلا چارقدچی مطلق^۲ زهرا سهامی شیرازی^۳ محیا صالحین^۴

چکیده

فضای مجازی علاوه بر تسهیل برقراری ارتباط و دسترسی به اطلاعات و همچنین فرصت های جدیدی که برای زندگی بشر با خود به ارمغان آورده است، بشر امروزی را دستخوش چالشها و نگرانیهایی نیز نموده است. امکان تعامل آسان با این فضا و در دسترس بودن تجهیزات آن برای کودکان و نوجوانان، عملاً این فضا را وارد زندگی روزمره کودکان و نوجوانان نموده است. آسیب پذیری بیشتر این گروه سنی، نگرانیهایی را برای والدین و نهادهای مربوطه ایجاد نموده است. استفاده سالم از فضای مجازی در پروژه های متعددی در دنیا مطالعه و بررسی شده است. این مقاله گزارشی از یافته های پروژه اروپایی EUKidsOnline در زمینه نقش والدین در تعامل کودکان و نوجوان با اینترنت و ارتباط آن با میزان خطرات و آسیبهای وارده بر آنان می باشد. یافته های مربوط به نقش والدین از مصاحبه با ۲۵۱۴۲ نفر از کودکان ۹ تا ۱۶ ساله در ۲۵ کشور اروپایی استخراج و تحلیل شده است، در این پژوهش در مورد نقش والدین بر اساس میزان حضور و نظارت آنها هنگام استفاده فرزندان از فضای مجازی مطالعه و بررسی انجام شده است. منظور از حضور والدین این است که والدین درباره اینترنت با فرزندشان حرف بزنند، وقتی که آنلاین هستند در کنارشان بنشینند، آنها را برای کشف فرصت ها و امکانات اینترنت تشویق کنند و فعالیت هایی را به همراه آنها مشترکاً انجام دهند. چنین فعالیت هایی همان طور که یافته های پژوهش نشان می دهد خطرهای آنلاین را بدون از دست دادن فرصت ها کاهش می دهد. مطابق با یافته های دیگر این پروژه می توان استراتژیهای والدین را به لحاظ شیوهی تعامل و نقشی که در رابطه با حضور فرزندان خود در فضای مجازی اتخاذ می کنند، به پنج گروه تقسیم کرد. این نقشها عبارتند از نقش فعال هنگام حضور در فضای مجازی، نقش فعال در تامین امنیت فضای مجازی، نقش محدودکننده، نقش پایشگر و نظارت تکنیکی. یافته های این پژوهش نشان می دهد که زمانی که والدین با کودکانشان در استفاده از اینترنت همراه می شوند، این مشارکت باعث کاهش خطر و آسیب می شود. به نظر می رسد که نقش محدودکننده و نقش فعال در استفاده از فضای مجازی، استراتژی های پیشگیری مناسبی هستند. در حالی که نقش فعال در تامین امنیت فضای مجازی و پایش به احتمال زیاد در ادامه تجربه منفی از طرف والدین اتخاذ می شوند. به عبارت دیگر وقتی کودکان یک تجربه منفی به صورت آنلاین دارند والدینشان با وضع استراتژیهایی برای تامین امنیت و پایش فعالیت های فرزند خود تلاش می کنند از وقوع تجربه های منفی بیش تر جلوگیری کنند.

^۱ عضو هیئت علمی پژوهشکده فضای مجازی - دانشگاه شهید بهشتی

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی فناوری اطلاعات، سیستمهای چند رسانه ای - دانشگاه شهید بهشتی

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی فناوری اطلاعات، سیستمهای چند رسانه ای - دانشگاه شهید بهشتی

^۴ دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی فناوری اطلاعات، سیستمهای چند رسانه ای - دانشگاه شهید بهشتی

فضای مجازی علاوه بر تسهیل برقراری ارتباط و دسترسی به اطلاعات و همچنین فرصت های جدیدی که برای زندگی بشر با خود به ارمغان آورده است، بشر امروزی را دستخوش چالشها و نگرانیهایی نیز نموده است. امکان تعامل آسان با این فضا و در دسترس بودن تجهیزات آن برای کودکان و نوجوانان، عملاً این فضا را وارد زندگی روزمره کودکان و نوجوانان نموده است. آسیب پذیری بیشتر این گروه سنی، نگرانیهایی را برای والدین و نهادهای مربوطه ایجاد نموده است. نهادهایی که می توانند در تامین سلامت فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان نقش داشته باشند، عبارتند از خانواده، آموزش و پرورش، صدا و سیما، اپراتورهای تلفن همراه و موسسات دولتی مربوطه مانند مراکز سیاست گذاری فعالیت های شهروندان در فضای مجازی.

البته یکی از تاثیر گذارترین نهادها بر رفتار کودکان و نوجوانان در فضای مجازی والدین و یا خانواده ها هستند. پروژه های پژوهشی متعددی در کشورهای مختلف دنیا به بررسی نقش والدین در ایجاد فضای مجازی پاک و دور نگه داشتن کودکان و نوجوانان از خطرات این فضا انجام شده است. مانند^۵ EU Kids Online، Net Children Go Mobile، که دو پروژه اروپایی هستند و^۶ internet safety project، که پرتال رسمی دولت امریکا برای امنیت کودکان در فضای مجازی است و^۷ Norton Online Family Report شرکت نورتون سیمانتهک که در سال ۲۰۱۲ به بررسی تجارب منفی کودکان و نوجوانان در فضای مجازی و میزان آگاهی والدین از آن پرداخته است.

یکی از وسیع ترین و طولانی مدت ترین پروژه ها در این زمینه پروژه EUKidsOnline است که از سال ۲۰۰۶ میلادی تا کنون در سطح بیش از ۲۵ کشور اروپایی در حال اجراست. در این مقاله خلاصه ای از یافته های این پروژه اروپایی EUKidsOnline و پروژه مربوط به آن Net Children Go Mobile در ارتباط با نقش والدین در تامین سلامت فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان گزارش می شود. لازم به ذکر است که این مقاله حاصل مطالعه صدها صفحه مقاله و گزارش این پروژه می باشد.

پروژه اروپایی EUKids Online

پروژه EU Kids Online شبکه پژوهشی چند ملیتی است که با هدف فراهم سازی مبنایی مبتنی بر شواهد به منظور پشتیبانی سیاست گذاران، مربیان، والدین یا به طور کلی همه ذینفعان برای بیشینه سازی فرصت های کاربرد اینترنت از یک سو و کمینه سازی تهدیدات آن از سوی دیگر تعریف شده است. این پروژه توسط "برنامه اینترنت بهتر برای کودکان اتحادیه اروپا"^۸ حمایت مالی می شود. فاز اول این پروژه با بررسی تحقیقات پیشین در ۲۱ کشور اروپایی از سال ۲۰۰۶ میلادی آغاز شد و انواع خطرات و فناوری های مربوط به آن در جوامع مطالعه و شناسایی شد. سپس، در فاز دوم طی مدت دو سال از سال ۲۰۰۹، در ۲۵ کشور اروپایی از ۲۵۰۰۰ کودک و نوجوان ۹ تا ۱۶ سال و یکی از والدینشان در منزل مصاحبه حضوری شد. فاز سوم پروژه از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۴ در ۳۳ کشور اروپایی انجام شده است و پروژه Net Children Go Mobile نیز در همین زمان به منظور بررسی بعد سیار شدن فضای مجازی راه اندازی شده است [۳]. در مقاله حاضر بخشی از یافته های فاز

^۵www.EUKidsonline.net

^۶www.internetsafetyproject.org

^۷http://www.symantec.com/norton/theme.jsp?themeid=norton_online_family_report

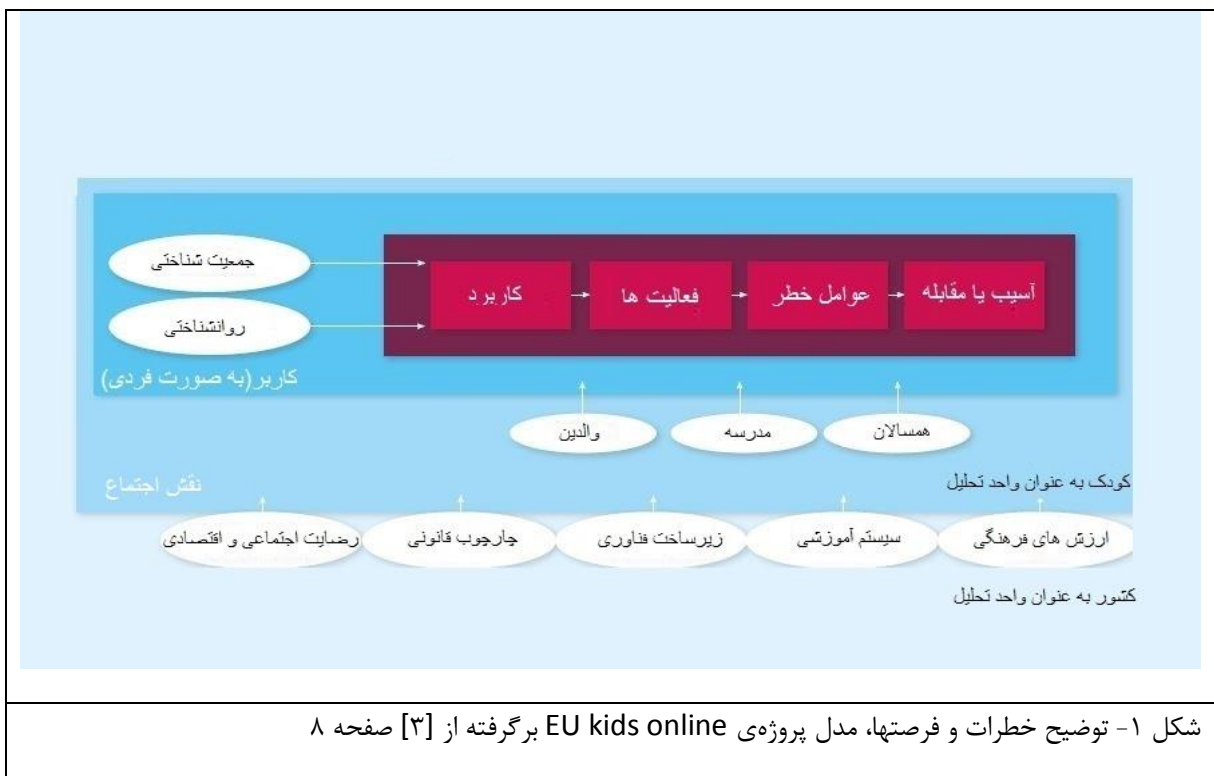
^۸EC's Better Internet for Kids

<http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/creating-better-internet-kids>

سوم این پروژه که مربوط به نقش والدین می باشد گزارش می شود. پیش از ارائه نتایج مربوط به نقش والدین، لازم است خلاصه ای از نتایج فازهای قبلی این پروژه و همچنین مدلی که در این پروژه استفاده می شود، بیان شود.

مدل پروژه EUKidsOnline و یافته های فازهای قبلی

به منظور توصیف تجربه کودکان و نوجوانان در فضای مجازی فاکتورهای زیادی را می توان استفاده کرد. مدل این پروژه نشان دهنده پارامترهایی است که در این پژوهش اروپایی مورد بررسی قرار گرفته اند. هرچه کودکان بیشتر از اینترنت استفاده کنند، مهارت‌های دیجیتالی آنها افزایش یافته و بیشتر در معرض فرصت‌ها و مزایای فضای مجازی قرار می گیرند. اما از سوی دیگر استفاده از اینترنت همواره سودمند نخواهد بود. بهره مندی از مزایای فضای مجازی به سن، جنسیت، وضعیت اجتماعی و اقتصادی و نحوه حمایت پدر و مادر از آنها و میزان محتوای مفیدی که در اختیار آنان است، بستگی دارد. میزان استفاده و مهارت کودکان و نوجوانان از فضای مجازی، با خطرات اینترنتی نیز مرتبطند. با افزایش استفاده از اینترنت تلاش برای جلوگیری از خطر نیز افزایش مییابد. البته تمامی خطرها به آسیب ختم نمی‌شوند. احتمال اینکه کودک دچار آسیب شود تا حدی به سن، جنسیت و وضعیت اجتماعی-اقتصادی، انعطاف پذیری و منابع مقابله با آنچه در اینترنت اتفاق می افتد، بستگی دارد. همچنین والدین، مدرسه و همسالان، قوانین بین المللی، قوانین محتوا، ارزشهای فرهنگی و سیستم آموزشی نیز نقش مهمی را ایفا میکنند. مجموعه عوامل فوق در مدل مورد استفاده در این پروژه در شکل ۱ نمایش داده شده است. [۳]

شکل ۱- توضیح خطرات و فرصت‌ها، مدل پروژه‌ی EU kids online برگرفته از [۳] صفحه ۸

نتایج حاصل از پروژه EUKidsOnline را میتوان در چند گروه تقسیم کرد که در بخشهای بعدی توضیح داده میشود.

الف) شناسایی تهدیدات و فرصتها و شناسایی مشخصات افراد در معرض خطر.

ب) شناسایی انواع فعالیتهای اینترنتی کودکان و نوجوانان و میزان محبوبیت هر کدام.

ج) شناسایی چگونگی واکنش کودکان و نوجوانان هنگام مواجهه با خطرات اینترنتی.

د) مقایسه تطبیقی بین کشورهای اروپایی

کودکان و نوجوانان در فضای مجازی - مزایا و فرصت ها

در این پروژه ابتدا شاخصهایی که معرف فرصتهایی که فضای مجازی در اختیار کودکان و نوجوانان قرار می دهد شناسایی شدند و سپس ارزیابی میزان بهره برداری کودکان و نوجوانان مطابق با این شاخصها انجام شده است. این شاخصها عبارتند از "برقراری ارتباط" که به عنوان مثال با استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی فراهم می گردد، "خلاقیت" که اکثر فعالیتهای کودکان و نوجوانان در فضای مجازی به نوعی عنصر خلاقیت را در بر دارد، "بازی" و "یادگیری" که عمدتاً هنگام انجام تکالیف مدرسه اتفاق می افتد و البته در صورت مشاهده اخبار و مطالعات دیگر نیز امکان پذیر است.

انجام تکالیف مدرسه ۸۵٪ از فعالیتهای اینترنتی کودکان و نوجوانان را به خود اختصاص داده است. بازی کردن، دریافت محتویات تولیدشده توسط دیگران، برقراری ارتباط به ترتیب در رتبه های بعدی فعالیت کودکان قرار دارد. سایتهای شبکه های اجتماعی یکی از محبوبترین فعالیتهای اینترنتی کودکان و نوجوانان است. شیوه های مختلف تولید محتوا مانند ارسال تصاویر ارسال پیام یا استفاده از وب کم یا سایتهای به اشتراک گذاری فایلها، وقت گذراندن در دنیای مجازی یا نوشتن وبلاگ سایر فعالیتهای اینترنتی رایج در میان کودکان و نوجوانان اروپایی را تشکیل میدهد. [۲][۴]

فعالتهای دیگری که کودکان و نوجوانان در فضای مجازی انجام می دهند عبارتند از: ایجاد کاراکتر یا آواتارها، استفاده از سایتهای به اشتراک گذاری فایل، گذراندن زمان در فضای مجازی، اشتراک گذاری عکس، ویدئو یا موزیک با دیگران، استفاده از وب کم، خواندن اخبار با استفاده از اینترنت، مشاهده چت روم، قراردادن پیام در وبسایت، دانلود موزیک یا فیلم، بازی کردن گیم با دیگران، استفاده برای کارهای مدرسه، مشاهده کلیپهای ویدئو، ارسال پیام و مشاهده پروفایل شبکه اجتماعی. [۳]

خطرات و چگونگی واکنش به خطرات

در پژوهشی که در سال ۲۰۱۴ برای مقایسه خطرات فضای مجازی با سال ۲۰۱۰ اروپا انجام شد، مشاهده شد که این خطرات همه در طول این مدت رشد داشته است. به عبارت دیگر نتایج این پژوهش نشان داد که در سال ۲۰۱۰، ۱۳٪ افراد ۱۱ تا ۱۶ ساله در معرض پیامهای آزاردهنده ابراز دشمنی و تنفر قرار داشتند در صورتیکه این رقم در سال ۲۰۱۴ به ۲۰٪ رسیده است. همین طور از ۹٪ نوجوانان که در سال ۲۰۱۰ در معرض سایتهای ترویج دهنده کم خوری قرار گرفتند و در سال ۲۰۱۴ این رقم به ۱۳٪ رسیده است، ۷٪ نوجوانان در سال ۲۰۱۰ و ۱۱٪ در سال ۲۰۱۴ در معرض سایتهای خودآسیب زننده قرار گرفتند و ۷٪ در سال ۲۰۱۰ و ۱۲٪ آنان در سال ۲۰۱۴ در معرض قلدری سایبری قرار دارند. [۳]

وقتی از کودکان و نوجوانان اروپایی در مورد خطرات فضای مجازی سوال پرسیده شد، چنین نتایجی به دست آمد:

۱- معمولترین خطر، ارتباط آنلاین با کسی است که کودک یا نوجوان او را نمی شناسد. این یافته نشان دهنده فاصله بین خطر و آسیب است. چرا که تنها برخی از کودکان و نوجوانان با چنین افرادی ملاقات رودررو می کنند و آسیب زمانی مطرح

می شود ملاقات اتفاق بیفتد و همراه با خطراتی برای کودک یا نوجوان باشد. در صورتی که تقریباً تمام آنها می گویند که ملاقات خوبی داشتند.

۲- خطر بعدی، دیدن تصاویر مستهجن یا دریافت پیام های مستهجن می باشد. این محتویات بیشتر توسط پسران و نوجوانان گزارش می شود. که بعضی (و نه همه آنها) چنین تصاویری را آزاردهنده و نامناسب می دانند. این موضوع در کشورهای مختلف اروپایی متفاوت است. در بعضی از کشورها مثل اروپای شمالی و هلند که خانواده ها خود قید و بند کمتری دارند، فرزندان در مواجهه با این خطرات آزادتر می باشند.

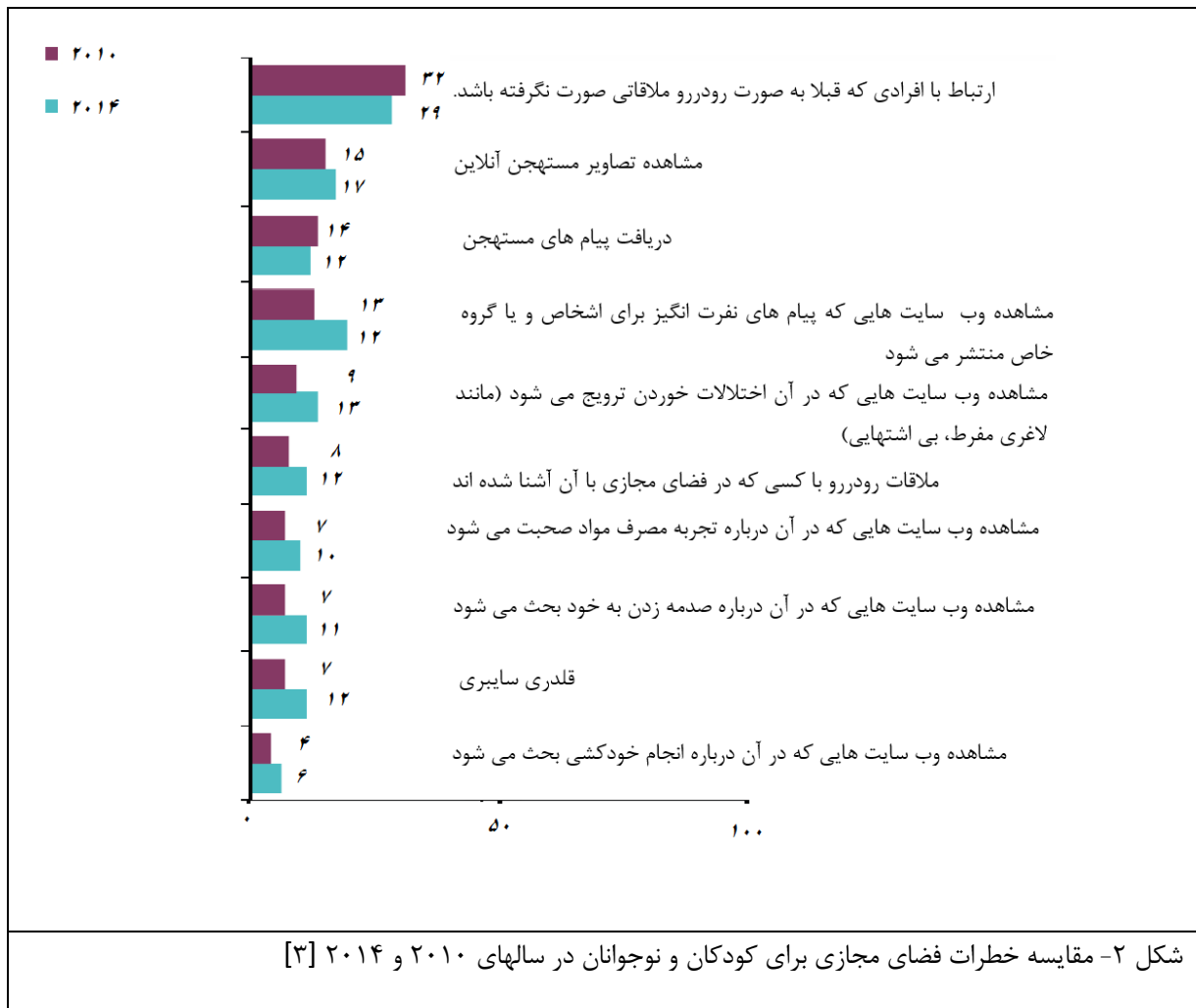
۳- سومین خطر، خطرهایی است که در ارتباط با محتوای تولید شده توسط کاربر می باشد **User Generated Content (UGC)** می باشد. این مورد درباره کودکان خیلی شایع است و از طرف سیاست گذاران توجه کمی به آن می شود به این دلیل که تولید ابزارهایی جهت فیلتر کردن سایت هایی مثل **facebook, youtube** و **UGC** های دیگر مشکل است. همچنین دلیل دیگر این است که والدین و مربیان درباره صحبت کردن با فرزند در این مورد بی میل هستند. همچنین توجه به این نکته حائز اهمیت است که افراد زیادی پیام های دشمنی و نفرت، ترویج دهنده کم خوری (به خصوص در دختران نوجوان)، سایت هایی که در مورد استفاده از مواد مخدر، زبان رساندن به خود و خودکشی است را مشاهده کرده اند.

۴- مورد بعدی قلدری سایبری است که به وسیله تعداد کمی از افراد ۱۱ تا ۱۶ سال گزارش شده است، اگرچه این خطر محتمل ترین نوع برای تبدیل شدن به آسیب است. نیمی از نوجوانان اعلام می کنند که دریافت پیام های نامناسب برایشان آزاردهنده است. [۳]

تاکید تفاوت خطر و آسیب

نکته قابل توجه و ظریفی که در مطالعه این پروژه ملاحظه می شود، تفاوتی است که مسئولان این پروژه میان مواجهه با خطرات و آزاری که کودک یا نوجوان از این مواجهه می بیند، قائل شده اند. بدین معنی که اگر یک کودک یا نوجوان اروپایی با مثلاً محتویات مستهجنی رو به رو شود، اما خود او آن را تجربه ای آزار دهنده ارزیابی نکند، این تجربه از حیثه بررسی پروژه برای عملکردهای واکنشی کودک یا نوجوان خارج می شود. شاید اگر پروژه مشابهی در کشور ما طراحی و اجرا شود، هر مواجهه ای جدا از ارزیابی خود کودک و یا نوجوان، آسیبزا و آزاردهنده ارزیابی شود. علل بی تفاوتی کودک با نوجوان نیز به چنین محتویاتی ممکن است خود در خور تأمل و بررسی بیشتر است و می توان آن را ناشی از مواجهه مکرر و عادت ارزیابی کرد. نکته مهم دیگر در این زمینه، میزان آگاهی کودکان و نوجوانان از خطرات احتمالی هنگام تعامل با اینترنت است. آگاهی بیشتر از طریق آموزش های مدون از سوی والدین (خانواده) یا متولیان امور آموزشی می تواند بر کاهش میزان آسیب کودکان و نوجوانان و همچنین شیوه واکنش مؤثر آنان اثر بگذارد. یکی دیگر از نکات قابل توجه در این پروژه این است که محافظت کودکان و نوجوانان از خطرات این رسانه به معنی ایجاد محدودیت برای آنان فرض نشده است و بیشتر از زاویه توانمندسازی آنان در مواجهه با چنین خطراتی به این موضوع نگریسته شده است. [۶]

در شکل زیر یافته های این پروژه در سال ۲۰۱۰ با تحقیق سال ۲۰۱۴ که توسط پروژه دیگر اروپایی به نام **Net Children Go Mobile** انجام گردیده، مقایسه شده است. [۳]

کودکان و نوجوانان چگونه به خطرات واکنش نشان می دهند

شناسایی چگونگی واکنش کودکان و نوجوانان هنگام مواجهه با خطرات اینترنتی را می توان به لحاظ رویکردهای فعالانه و منفعلانه و شیوه ی اسناد آنان به سه گروه عمده تقسیم کرد. ممکن است کودک یا نوجوان فکر کند این مشکل خود به خود حل می شود، به صورت فعال در جهت رفع آن برآید و یا به شیوهی خود متهم سازی با آن برخورد کرده دچار احساس گناه شود و خود را سرزنش نماید. ۲۶٪ از ۱۱ تا ۱۶ ساله هایی که تجربه ی آزاردهنده ای داشته اند، شیوه ی منفعلانه ی اول را انتخاب کرده، ۲۲٪ سعی در رفع نمودند، ۹٪ دچار احساس گناه شدند و ۴۴٪ هیچ کدام از این واکنش ها را نشان ندادند.

اما می توان به چگونگی واکنش کودکان و نوجوانان از زاویهی دیگری نیز نگریست. پس از ارائهی آموزش های بیشتر در زمینه- ی استفاده از اینترنت در اروپا و توصیه به مطرح کردن تجربهی ناخوشایند با دیگران، تعداد افرادی که پس از یک تجربهی آزاردهنده آن را با یک نفر دیگر در میان می گذارند، به نحو قابل ملاحظه ای افزایش یافته است. ۵۳٪ از ۹ تا ۱۶ ساله ها با یک نفر دیگر در مورد تجربه آزار دهندهی خود صحبت کرده اند. این یافته به عنوان یافته ای مثبت در این پروژه ارزیابی شده است. یک سوم از کودکان و نوجوانان نیز با استفاده از شیوه های آنلاین، همچون پاک کردن پیغام ۲۶٪، مسدود کردن ارسال کننده ۲۳٪، تغییر در گزینه های فیلترینگ ۱۹٪ یا حتی گزارش مورد آزار دهنده ۱۵٪ با آن برخورد کرده اند، حدود

۲۵٪ هم برای مدتی از استفاده از اینترنت پرهیز کرده اند. اگرچه نتایج ارائه شده‌ی فوق در زمینه‌ی یک گروه از خطرات تعامل با اینترنت، یعنی مواجهه با مطالب مستهجن، ارائه شده است، اما این پروژه در مورد خطرات دیگر نیز به نتایج مشابهی رسیده است. [۴]

نقش والدین در تامین سلامت فضای مجازی

یافته‌های مربوط به نقش والدین از مصاحبه با ۲۵۱۴۲ نفر از کودکان ۹ تا ۱۶ ساله در ۲۵ کشور اروپایی استخراج و تحلیل شده است، در این پژوهش در مورد نقش والدین بر اساس میزان حضور و نظارت آنها هنگام استفاده فرزندان از فضای مجازی مطالعه و بررسی انجام شده است. به عبارت دقیق تر منظور از حضور والدین این است که والدین درباره اینترنت با فرزندان حرف بزنند، وقتی که آنلاین هستند در کنارشان بنشینند، آنها را برای کشف فرصت‌ها و امکانات اینترنت تشویق کنند و فعالیت‌هایی را به همراه آنها مشترکا انجام دهند. چنین فعالیت‌هایی همان طور که یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد خطرهای آنلاین را بدون از دست دادن فرصت‌ها کاهش می‌دهد. [۱]

نقش والدین وقتی که فرزندان در فضای مجازی حضور دارد، چیست؟

این سؤال از والدین و فرزندان درباره کارهای متفاوتی که ممکن است انجام دهند پرسیده شد. برخی از یافته‌های این پژوهش به قرار زیر است:

- ۸۹٪ قوانینی گذاشتند در مورد اینکه فرزندان می‌تواند اطلاعات شخصی را به صورت آنلاین پخش کند یا خیر. ۸۲٪ با فرزندان نشان- به خصوص با دخترانشان- درباره اینکه در اینترنت چه کار انجام می‌دهند صحبت می‌کنند. و ۵۹٪ وقتی که فرزندان از اینترنت استفاده می‌کند کنارش حضور دارند.

- نظارت بر این که کودک در اینترنت چه کار می‌کند ممکن است نشان دهنده کم اعتمادی باشد.

- از هر ۱۰ والدین یک نفر کاری موقع استفاده کودک از اینترنت انجام نمی‌دهد.

- والدین وقتی که فرزندان بزرگتر می‌شوند، حضورشان و به خصوص محدودیت‌هایشان در استفاده از اینترنت کمتر می‌شود. ولی به نصیحت کردن فرزندان در استفاده درست از اینترنت در هر سنی، تمایل دارند.

- والدینی که دارای سطح اجتماعی و تحصیلات بالاتری هستند حضور فعال‌تری دارند اگرچه محدودیت زیادی ایجاد نمی‌کنند. کسانی که بیشتر از اینترنت استفاده می‌کنند همه روش‌های حضور و مشارکت را بدون ایجاد محدودیت انجام می‌دهند.

- گذاشتن محدودیت بیشتر توسط والدینی با سطح اجتماعی و تحصیلات پایین‌تر، کسانی که کمتر از اینترنت استفاده می‌کنند و اطمینان دیجیتالی کمتری دارند، انجام می‌شود. به نظر می‌آید این اشخاص احساس اطمینان کمتری نسبت به اینکه بخواهند با فرزندان در استفاده از اینترنت مشارکت داشته باشند، دارند.

- فقط ۱۵٪ از والدین گفتند که به خاطر چیزهای نامطلوبی که کودکان را دچار آسیب می‌کند روش‌هایشان را برای استفاده سالم از اینترنت تغییر داده‌اند.

- یک چهارم معتقدند که خوب (۲۳٪) یا خیلی خوب (۵٪) خواهد بود که فرزندشان مشکلات آنلاین را در شش ماه بعدی تجربه کنند. نیمی از آنها هم معتقدند که باید علاقه بیشتری درباره فعالیت‌های اینترنتی کودکان نشان دهند.

مطابق با یافته‌های فوق و یافته‌های دیگر این پروژه می‌توان استراتژی‌های والدین را به لحاظ شیوه‌ی تعامل و نقش^۹ که در رابطه با حضور فرزندان خود در فضای مجازی اتخاذ می‌کنند، به پنج گروه تقسیم می‌شوند. هر گروه از والدین با پاسخ مثبت به سوالات آن گروه شناسایی می‌شوند.

گروه اول- والدین با نقش فعال هنگام حضور در فضای مجازی: کدام یک از موارد زیر را معمولاً در مورد فرزندان انجام می‌دهید؟

- صحبت کردن با فرزند در مورد اینکه در اینترنت چه کاری انجام می‌دهد.
- نشستن در کنار فرزند وقتی که از اینترنت استفاده می‌کند.
- نزدیک قرار گرفتن به فرزند وقتی که از اینترنت استفاده می‌کند.
- تشویق کردن فرزند برای کشف و یادگیری در اینترنت به وسیله خودشان.
- انجام فعالیت‌ها در اینترنت همراه با فرزند به صورت مشترک.

گروه دوم- والدین با نقش فعال در تامین امنیت فضای مجازی: آیا تا به حال موارد ذکر شده را در مورد فرزندان انجام داده‌اید؟

- کمک به فرزند زمانی که به مشکل برمی‌خورد یا چیزی را در اینترنت جستجو می‌کند.
- توضیح دادن در مورد اینکه چرا بعضی از سایت‌ها خوب و بعضی از آنها بد هستند.
- پیشنهاد دادن روش‌هایی که از اینترنت به درستی استفاده شود.
- پیشنهاد روش‌هایی برای رفتار با دیگران در اینترنت.
- کمک به فرزند زمانی که چیزی در اینترنت او را اذیت می‌کند.
- صحبت کردن با فرزند در مورد اینکه اگر مشکلی در اینترنت برایش به وجود آمد چه کاری انجام دهد.

گروه سوم- والدین با نظارت محدود کننده: آیا فرزند شما اجازه دارد بدون محدودیت از اینترنت استفاده کند یا فقط باید با اجازه شما باشد یا هیچ وقت اجازه ندارد؟

- استفاده از پیام فوری
- دانلود موسیقی یا فیلم از اینترنت
- دیدن ویدئو کلیپ در اینترنت
- داشتن صفحه در شبکه‌های اجتماعی
- پخش کردن اطلاعات شخصی در اینترنت
- به اشتراک گذاری عکس، فیلم یا موسیقی با دیگران

گروه چهارم- والدین پایشگر^{۱۰}: آیا اغلب مواردی را که گفته شده است را چک می‌کنید؟

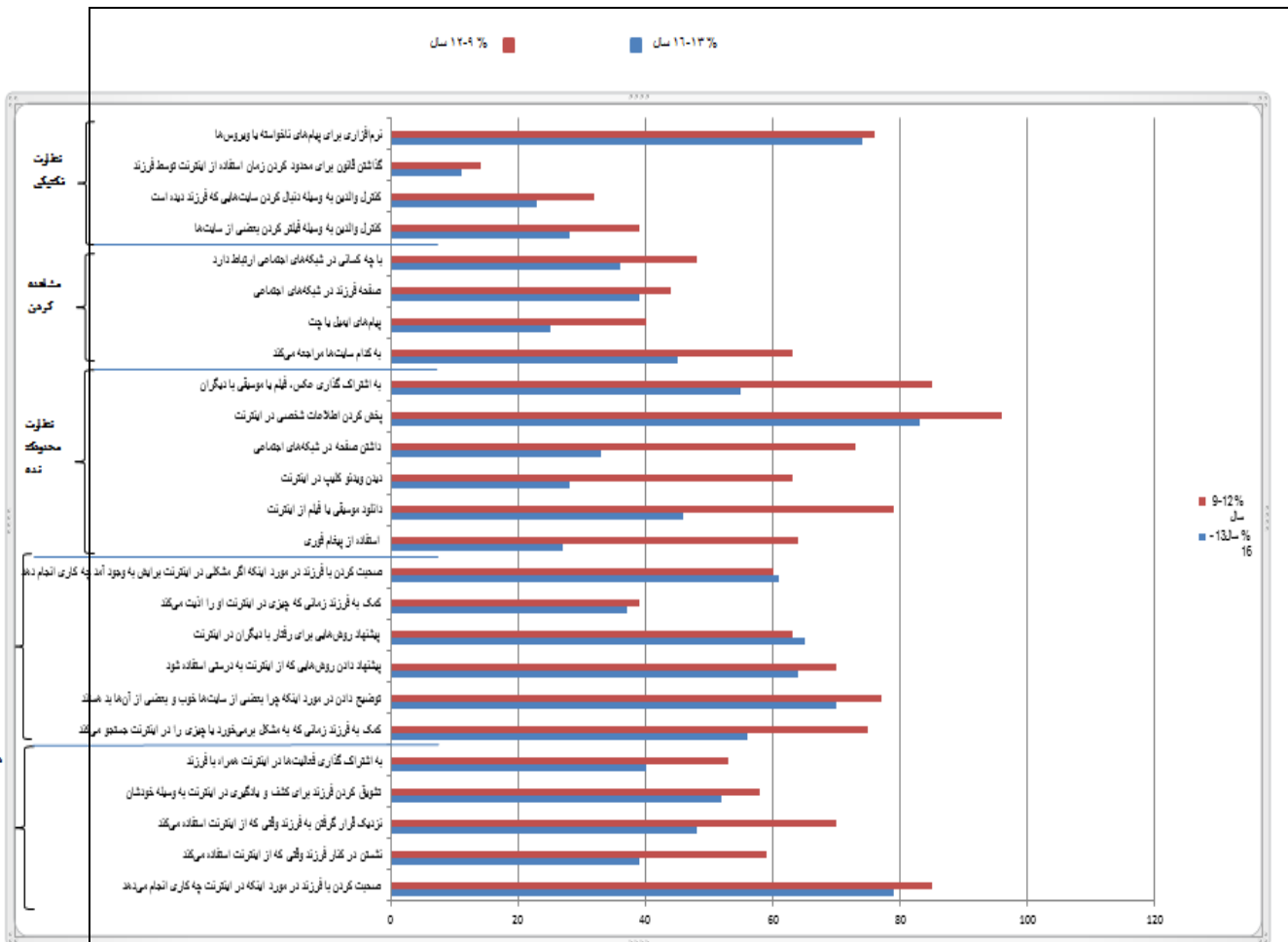
^۹ در متن گزارش‌های این پروژه از عبارت parent mediation یعنی وساطت یا میانجیگری والدین به مفهوم وساطت بین فضای مجازی و فرزندان استفاده شده است. در ترجمه فارسی این گزارش عبارتهای نقش، حضور یا نظارت والدین به تناسب موضوع به کار برده شده است.

- به کدام سایتها مراجعه می کند
- پیامهای ایمیل یا چت
- صفحه شخصی فرزند در شبکههای اجتماعی
- با چه کسانی در شبکههای اجتماعی ارتباط دارد

گروه پنجم- والدین با نظارت تکنیکی: آیا از موارد ذکر شده استفاده می کنید؟

- اعمال کنترل والدین^{۱۱} به وسیله فیلتر کردن بعضی از سایتها
- اعمال کنترل والدین به وسیله دنبال کردن سایتهایی که فرزند دیده است
- گذاشتن قانون برای محدود کردن زمان استفاده از اینترنت توسط فرزند
- نرم افزاری برای پیامهای ناخواسته یا ویروسها

شکل ۳- نقشهای والدین در ارتباط با حضور فرزند در فضای مجازی - این نقشها از پاسخ یکی از والدین حدود ۲۵۰۰۰ کودک یا نوجوان ۹ تا ۱۶ سال اروپایی به سوالات بالا تهیه شده است. [۱]

¹⁰ monitoring

¹¹ Parental control

رابطه‌ی بین نقشهای والدین و وقوع خطرهای آنلاین

سوالی که مطرح میشود این است که آیا استراتژیهای مختلف والدین با کاهش خطرات آنلاینی که کودکان با آنها مواجه می‌شوند ارتباط دارد؟ از آنجاییکه کودکان و نوجوانان و والدین در یک زمان به سوالات این پژوهش پاسخ داده اند نمی‌توان رابطه علت و معلولی پیدا کرد. اما می‌توانیم رابطه‌ی بین نقشهای والدین و نظرات کودکان راجع به خطرات آنلاین را بررسی نماییم.

- ۴۶٪ از کاربران ۹ تا ۱۶ ساله اینترنت در اروپا حداقل یک خطر آنلاین را تجربه کرده‌اند و این آمار برای افراد ۹ تا ۱۰ ساله ۱۷٪ و برای افراد ۱۵ تا ۱۶ ساله ۶۹٪ است [۱]. بررسیهای جدید نشان میدهد که:

- هر چه والدین نظارتهای محدود کننده را افزایش دهند، کودکان در معرض خطرات آنلاین کمتری قرار می‌گیرند.
- همچنین هر چه والدین نظارتهای فعالشان را در استفاده فرزندانشان از اینترنت افزایش دهند، کودکان کمتر در معرض خطرات آنلاین قرار می‌گیرند.

- مداخله‌ی والدین با نقش فعال در تامین امنیت فضای مجازی، هیچ ارتباط معنی داری با مواجهه کودکان بین سن ۱۰ تا ۱۲ سال با خطرات آنلاین ندارد ولی بین این موضوع و وقوع خطرات بیشتر برای سنین ۹ تا ۱۰ سال و ۱۳ تا ۱۶ سال رابطه وجود دارد.

- نظارت والدین پایبند با وقوع خطرات آنلاین بیشتر برای سنین ۹ تا ۱۴ مرتب است. این یافته بسیار جالب است یعنی فرزندان والدینی که بیشتر فعالیتهای آنلاین فرزند خود را چک کنند، بیشتر خطرات آنلاین را تجربه می‌کنند.
- نظارتهای تکنیکی هیچ تاثیری در کاهش خطرات آنلاین در هیچ سنی ندارد. این یافته هم بسیار قابل تامل است.

برخلاف انتظار نقش فعال والدین فعال در تامین امنیت فضای مجازی با بروز خطرات بیشتر در ارتباط است. شاید بتوان گفت تجربه‌ی خطرات آنلاین باعث اتخاذ این نقش توسط والدین شده است. شاید تجربه‌ی خطر آگاهی والدین را از خطرات آنلاین بالا برد در نتیجه از استراتژیهای بیشتری برای امنیت و کنترل استفاده میکنند.

به نظر می‌رسد نقشهای محدودکننده والدین و نقش فعال استراتژیهای پیشگیرانه هستند، در حالیکه نقش فعال والدین در تامین امنیت فضای مجازی و نقش پایبند به احتمال زیاد پس از بروز تجربه منفی اتخاذ میشوند.

باورهای غلط و مشکلات نقش والدین

یافته‌های حاصل از تحقیقات پروژه EU Kids Online کمک میکند تا عملکرد والدین و واکنش فرزندان را در بیابیم [۱].

- چهارپنجم والدین (مخصوصا والدین فرزندان کم سن تر) مطمئن هستند که میتوانند فرزندانشان را درباره هر چیز آنلاینی که آنها را اذیت میکند، کمک کنند و همچنین آنها درباره توانایی کودکانشان برای مقابله مطمئن هستند.
- در حالیکه نقش فعال، پایبندی و نظارت تکنیکی همبستگی مثبت با فعالیتهای و مهارتهای آنلاین برای تمام سنین دارد، نقش محدودکننده با فعالیتهای و مهارتهای کمتر مرتبط می‌باشد.

- والدینی که مقررات محدودکننده ای را اعمال میکنند فرزندانشان خطرات کمتر و در نتیجه آسیبهای کمتری تجربه می کنند. البته در معرض فرصتهای کمتری نیز قرار می گیرند. (چون این کودکان فعالیتهای آنلاین کمتری دارند). همچنین دارای مهارتهای دیجیتالی کمتری نیز خواهند بود.
- والدینی که نظارت و یا نقش فعالتری در امنیت فضای مجازی داشته اند، فرزندانشان با خطرات بیشتر (مخصوصا کودکان کم سن تر) و آسیب بیشتری (مخصوصا نوجوانان) مواجه میشوند. به احتمال زیاد این نقشها نوعی واکنش به مشکل فرزند است و نه علت آن. (توجه داشته باشید که فرزندان این گونه والدین تمایل بیشتری به انجام فعالیتهای آنلاین دارند و همچنین تواناییهای دیجیتالی بیشتری دارند).
- کودکان و نوجوانان سطح مشابهی از نقش والدینشان گزارش دادند. در واقع نظارت و فیلترکردن والدینشان را دست کم گرفته بودند.
- به طور عمده آنها درباره فعالیتهای والدینشان دیدگاه مثبتی داشتند- بیش از دو سوم از آنها معتقد بودند که بسیارکمک کننده است (۲۷٪ "زیاد" و ۴۳٪ "مقداری"). قابل ذکر است که نوجوانان در این زمینه با کودکان کم سن موافق هستند.
- برخلاف این دیدگاه که والدین اطلاع کمی از آنچه فرزندان به صورت آنلاین انجام میدهند دارند، دو سوم از کودکان معتقدندکه والدین آنها خیلی زیاد (۳۲٪) یا نسبتا زیاد (۳۶٪) درباره عملکرد آنلاین آنها میدانند.
- اگرچه تقریبا نیمی از افراد معتقدندکه آنچه والدین آنها انجام میدهند، فعالیتهای آنلاین آنها را محدود می کند. (۱۱٪ خیلی زیاد، ۳۳٪ کمی)، افراد ۹ تا ۱۰ ساله بیشترین احساس محدودیت را داشتند.
- همانطور که گمان برده می شد، یک سوم از کودکان و نوجوانان می گویند که گاهی اوقات آنچه والدینشان درباره استفاده از اینترنت می گویند را نادیده می گیرند (۷٪ زیاد ، ۲۹٪ کمی).
- بعضی از کودکان و نوجوانان دوست دارند که والدینشان علاقهی بسیار زیادتر ۵٪ و یا کمی بیشتر ۱۰٪ نسبت به کارهای آنلاین آنها نشان دهند. (به خصوص در میان ۹ تا ۱۲ ساله ها). اگر چه که اکثرا چنین چیزی را دوست ندارند.
- به نظر می رسد که والدین این پیام را دریافت کرده اند که درگیر شدن با آنچه که فرزندان در اینترنت انجام می دهند، ارزشمند است و بنابراین طیف گسترده ای از استراتژی ها را به خدمت می گیرند. اما تعدادی از والدین وجود دارند که حتی برای کودکان کم سن، کار چندانی انجام نمی دهند. همچنین کودکانی وجود دارند که دوست دارند والدینشان علاقه بیشتری نشان دهند. بنابراین یکی از اولویتهای سیاست گذاری در زمینه فضای مجازی پاک می تواند آگاهی دادن به چنین والدینی باشد.
- انتقاداتی که بیانگر بی ارزش بودن عملکرد والدین است یا انتقاداتی که بیانگر طفره رفتن همیشگی فرزندان از راهنماییهای والدینشان است، صحیح نمی باشد. شواهد تصویر مثبتتری را نشان می دهد که فرزندان فعالیت ها و علایق والدین را به خوبی می پذیرند و والدین به فعالیت های فرزندان اعتماد دارند. خیلی مهم است که این روش مثبت را پشتیبانی کنیم چراکه اینترنت روز به روز پیچیده تر می شود و با زندگی روزمره بیشتر و بیشتر تنیده خواهد شد.
- روش های محدودکننده والدین تاثیر قابل توجهی در کاهش مهارتها و فرصت های آنلاین کودکان دارد. اگرچه ممکن است در شرایطی که کودک در برابر خطر آسیب پذیر باشد، مناسب باشد. البته همانطور که در این گزارش نشان داده شده است، تلاش های پدر و مادر می تواند فرصت ها و مهارت های آنلاین کودک را بهبود ببخشد، درحالیکه خطر و آسیب را کاهش دهد.

کاهش ریسک، کاهش آسیب

اگر چه سیاستگذاران توجه زیادی به کاهش مواردی که کودکان با خطرات مواجه می شوند دارند، پروژه EUKidsOnline توصیه به کاهش میزان آسیبهها، علاوه بر توجه به کاهش میزان خطرات می نماید. چراکه در معرض خطر قرار گرفتن (مانند مشاهده تصاویر مستهجن یا برقراری تماس با افراد ناآشنا) تنها با احتمال پایینی از آسیب مرتبط می باشد و با میزان استفاده از اینترنت و مهارتهای دیجیتالی و فرصتها نیز رابطه مثبت دارد. علاوه بر این، مواجهه با خطرات حتی می تواند باعث افزایش روشهای مقابله و مقاومت در کودک یا نوجوان شود که احتمال آسیب را نه تنها افزایش نمیدهد بلکه کمتر نیز می کند. سوالی که اینجا مطرح می شود این است که آیا ایفای نقشهای مختلف والدین از وقوع آسیب های آنلاین جلوگیری کرده است؟ در این پروژه آسیب ها، با طرح این سوال از کودکان که آیا در یک سال گذشته چیزی در اینترنت آن ها را آزار داده است یا نه، اندازه گیری شده اند. تحقیقات نشان می دهد که:

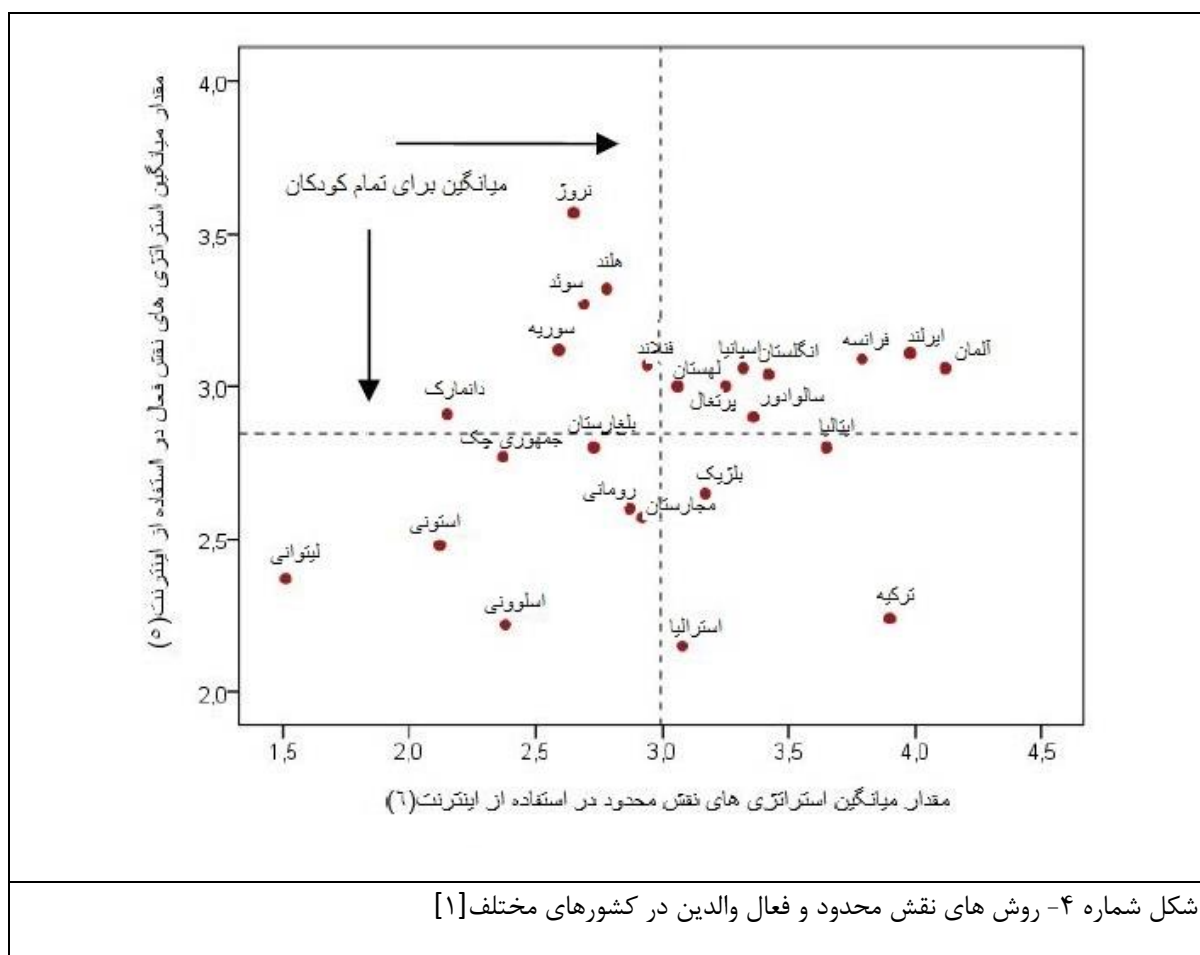
- نقش محدودکننده والدین به طرز قابل توجهی منجر به کم تر شدن احتمال وقوع آسیب و ناراحتی آنلاین می شود.
  - نقش فعال والدین در استفاده از فضای مجازی منجر به کاهش تجربهی مواجهه با آسیب در سنین ۹ تا ۱۲ سال می شود، در حالی که برای سنین ۱۳ تا ۱۶ سال تاثیری ندارد.
  - نقش فعال در تامین امنیت فضای مجازی به طور محسوس با افزایش ناراحتی و آزرده شدن از خطرات آنلاین برای سنین ۹ تا ۱۰ و سنین ۱۵ تا ۱۶ مربوط می شود.
  - پایش به شکل قابل توجهی با احساس ناراحتی و آزرده شدن (ناراحتی ناشی از یک تجربه منفی در اینترنت) در سنین ۹ تا ۱۰ سال یا ۱۵ تا ۱۶ سال مربوط نیست اما با افزایش آسیب برای سنین ۱۱ تا ۱۴ مربوط می شود.
  - نظارت تکنیکی تاثیر قابل توجهی بر کاهش میزان آسیب در سنین ۹ تا ۱۴ سال ندارد و حتی باعث بروز آسیب های بیشتر برای سنین ۱۵ تا ۱۶ سال می شود.
- به نظر می رسد که نقش محدودکننده و نقش فعال در استفاده از فضای مجازی، استراتژی های پیشگیری مناسبی هستند. در حالی که نقش فعال در تامین امنیت فضای مجازی و پایش به احتمال زیاد در ادامه تجربه منفی از طرف والدین اتخاذ می شوند. به عبارت دیگر وقتی کودکان یک تجربه منفی به صورت آنلاین دارند والدینشان با وضع استراتژیهای برای تامین امنیت و پایش فعالیت های فرزند خود تلاش می کنند از وقوع تجربه های منفی بیش تر جلوگیری کنند. [۱]

تفاوت کشورهای اروپایی در نقش والدین در تامین سلامت فضای مجازی

تفاوت والدین در روش هایشان نسبت به فرهنگ و کشورشان بررسی شده است. در سطح فردی، هر قدر که والدین به طور فعال در استفاده اینترنتی کودکان و نوجوانان نقش بازی کنند، محدودیت های بیشتری را نیز قرار می دهند. اما همانگونه که در شکل ۴ دیده می شود، در سطح کشور ها نتایج متفاوتی دیده می شود.

- کشورهای اروپای شمالی مانند نروژ، سوئد، دانمارک، فنلاند و هلند والدین بالاتر از میانگین نقش فعال در استفاده از فضای مجازی ایفا می کنند. از طرف دیگر در این کشورها والدین زیر میانگین نقش محدود کننده دارند.

- در کشورهای اروپای شرقی مانند لیتوانی، استونی و یا رومانی، والدین کمتر از میانگین نقش فعال و نقش محدود-کننده دارند.
- به خصوص در ترکیه و همچنین در استرالیا، ایتالیا و بلژیک، والدین نظارت محدودکننده بیشتر و نقش کمتر فعالی نسبت به میانگین اروپایی ها ایفا می کنند.
- بیشترین نقش فعال و بیشترین نقش محدودکننده، ویژگی برخی از کشورهای اروپای جنوبی (مانند پرتغال، اسپانیا و یونان) است و همچنین در بزرگ ترین کشورهای اروپایی مانند فرانسه، آلمان و انگلیس وجود دارد.

شکل شماره ۴- روش های نقش محدود و فعال والدین در کشورهای مختلف [۱]

نتیجه گیری و توصیه هایی برای سیاست گذاران

پروژه EUKidsOnline در جدیدترین گزارشهایش فهم عمیقتری از تفاوتهای کشورهای اروپایی در شیوهی ایفای نقش والدین هنگام حضور فرزندانشان در فضای مجازی ارائه می نماید. این پروژه پنج نقش به نامهای نقش فعال در هنگام حضور در فضای مجازی، نقش فعال در تامین امنیت فضای مجازی، نقش محدودکننده، نقش پیشگر و نظارت تکنیکی برای والدین کودکان و نوجوانان اروپایی شناسایی می نماید. کشورهای مختلف به لحاظ میزان ایفای این نقشها توسط والدین گروهبندی و مقایسه می شوند و میزان همبستگی مواجهه با خطر و آسیب در فضای مجازی با نقشهای والدین بررسی شده است.

البته نوع نقشی که والدین ایفا می کنند تنها عامل مربوط به میزان خطرات و آسیبهای تجربه شده توسط کودکان و نوجوانان در فضای مجازی در هر کشور نیست. عوامل موثر دیگر عبارتند از مدرسه، همسالان، سیر رشد، میزان مقاومت و عوامل جامعه شناختی والدین. لازم به ذکر است که در سطح یک کشور

- خطرات اصولاً تجمعی نمی باشند. کشورهایی که در آن ها یک گروه بزرگ از کودکان با خطرات مشخصی مواجه هستند لزوماً گروه های بزرگ دیگری از کودکان در آن ها با خطرات دیگر یا تعداد بیشتری خطر مواجه نیستند.
- فرصت ها و نقش والدین نیز تجمعی نمی باشد. اگر در یک کشور گروه بزرگی از کودکان وجود داشته باشند که در فعالیت خاصی شرکت می کنند یا اینکه استفاده آن ها از اینترنت با نقش (حضور) فعال والدین همراه است، گروه های دیگری از کودکان که به نحو دیگری کاربران فعال هستند یا والدین آن های از روش های محدود کننده ی دیگری استفاده می کنند لزوماً در کشور وجود ندارند.
- هیچ ارتباط مشخصی بین شیوه حضور والدین (نقش والدین) و کم تر شدن خطرات یا آسیب ها و ایجاد فرصت های بیشتر وجود ندارد. اگر در تعدادی از کشورها نقش محدود باعث وقوع خطرات و آسیب های کم تر شده است، دلیلی ندارد که حتماً در کشورهایی که نقش های محدود کننده بیش تر است آسیب و خطر کم تر باشد.
- اگرچه در کشورهایی که کودکان و نوجوانان بیشتری با تجربه و با استفاده زیاد از اینترنت هستند، گروه های بیش تری نیز با خطرات خاص مواجه می شوند، اما مشخص نیست که این موضوع با آسیب پذیری بیش تر مرتبط باشد. در عوض کودکان در این کشورها بیشتر در استفاده هایشان حمایت میشوند. [۲ ص ۳۶]

مراجع

[1]Duerager, Andrea and Livingstone, Sonia (2012) How can parents support children's internet safety? EU Kids Online, London, UK.

[2]Ellen J. Helsper, VeronikaKalmus, UweHasebrink, BenceSagvari and Jos De Haan. (2013). *Country Classification: Opportunities, Risks, Harm and Parental Mediation* LSE, London: EU Kids Online

[3] Livingstone, S., EU Kids Online (2014) EU Kids Online: findings, methods, recommendations. EU Kids Online, LSE, London, UK.

[4] Livingstone, Sonia and Haddon, Leslie and Görzig, Anke and Ólafsson, Kjartan (2011) Risks and safety on the internet: the perspective of European children: full findings and policy implications from the EU Kids Online survey of 9-16 year olds and their parents in 25 countries. EU Kids Online, Deliverable D4. EU Kids Online Network, London, UK.

[5] Livingstone, S. & Helsper, E.J (2010) 'Balancing opportunities and risks in teenagers' use of the internet: The role of online skills and family context', *New Media & Society*, 12(2), 309–329.

[6] Homayounvala, E. Pakdaman, S. (2012) Children Interaction with Internet and How they React to Risks: Comparative Study in Europe, International congress on Family and Globalization, Tehran, Iran, pp 262-264

همایون والا الهه ، پاکدامن شهلا، تعامل کودکان و نوجوانان و چگونگی واکنش آنان به خطرات، مطالعه تطبیقی کشورهای اروپایی، کنگره بین المللی خانواده و جهانی شدن، تهران، ایران اردیبهشت ۱۳۹۱- ص ۳۵۹- ۳۶۱